

ARBÚCIES,
SANTIAGO RUSIÑOL
I EL MONTSENY

ENRIC CASALS I GINESTA

ARBÚCIES

Amb 86,94 km², el terme municipal d'Arbúcies és el més extens de la comarca de la Selva. D'aquesta superfície 4.197 hectàrees es troben dins el Parc Natural del Montseny. Això fa que sigui també el de major territori protegit pel Pla Especial d'Ordenació del massís. La seva altitud sobre el nivell del mar oscil·la entre els 250 metres de la masia El Pol, fins als 1.706 de les Agudes, el segon cim d'aquesta serralada prelitoral (el més elevat és el Turó de l'Home amb 1.712 m). Aquesta diversitat altimètrica, amb les seves varietats climàtiques i graus d'humitat, proporciona a Arbúcies una riquesa botànica que dona al paisatge un aspecte multicolor.

Aquí creixen 1.500 espècies de flora superior, des de les subtropicals típiques del Mediterrani fins a les pròpies del centre d'Europa. La vegetació és exuberant ja que les explotacions forestals ocupen el 80% del municipi (no en va pertany a la comarca anomenada Selva). La flora del Montseny queda reflectida en síntesi en el jardí dendrològic El Roquer, situat en el mateix centre urbà arbucienc. Aquest espai emblemàtic de la biodiversitat del municipi és un dels més importants del país, on conviuen des del taronger de clima mediterrani fins a les coníferes centreeuropees.

Tant les espècies que acull El Roquer com la seva extraordinària bellesa li han valgut el reconeixement internacional. Aquest jardí ocupa una extensió de 2,5 ha. i acull 150 espècies, d'entre les quals es pot destacar la magnòlia més gran d'Europa i un cedre únic al món per la coloració de les seves pinyes, a més de diferents sequoies de gairebé 50 metres d'alçada. Aquesta estratègica situació geogràfica d'Arbúcies, en ple Montseny, amb un nucli de població en una vall travessada per la riera del mateix nom, ha facilitat als seus habitants una de les més preuades aficions: el conreu de les flors. En qualsevol balcó, finestra, terrassa o jardí, hom pot contemplar testos amb flors. És per això que ha estat batejada amb l'epítet de "Vila Jardí del Montseny". N'és una mostra el Concurs de Catifes de Flors Naturals, recollides majorment a la zona Montseny-Guillerics quan la natura es troba en eclosió. Es tracta d'un certamen de reconegut prestigi arreu de Catalunya que anualment, per la diada del Corpus, atrau milers de visitants. L'any 1977 fou suprimida la processó del Santíssim i a partir d'aleshores s'ha convertit en el pròleg de les típiques Enramades, declarades per la Generalitat Festa Tradicional d'Interès Nacional.

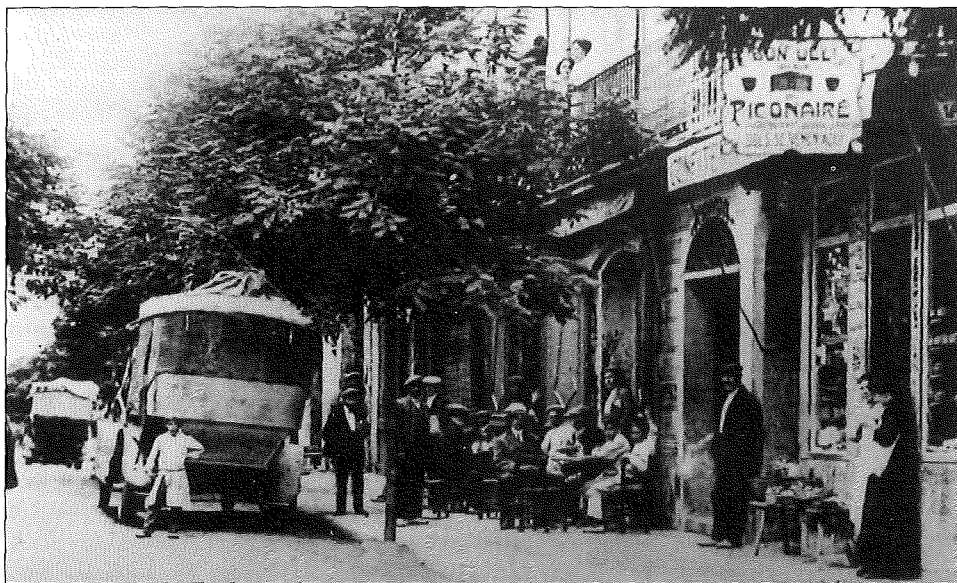
Un indret d'aquestes característiques no podia passar desapercebut per la gent que té en la Naturalesa la seva principal font d'inspiració. Poetes, pintors, escultors, escriptors i compositors han fet estades a Arbúcies per plasmar en les seves obres les varietats cromàtiques i els paisatges bucòlics, i gaudir de la salubritat que es respira amb el clima del Montseny.

Passejar per la contrada eixampla l'esperit, relaxa la ment i descansa el cos, tres avantatges molt preuats per aclarir les idees i accentuar la reflexió. Gairebé seria interminable la llista de personatges famosos en els camps més heterogenis coneixedors d'Arbúcies i del Montseny. N'hi ha, però, un de destacat. Es tracta de Santiago Rusiñol, que durant deu estius va romandre a la vila on protagonitzà anècdotes, curiositats i fets propis d'un home polifacètic, bohemí i divertit.

Autor dramàtic, col·leccionista, narrador i, sobretot, pintor, Santiago Rusiñol i Prats va néixer a Barcelona l'any 1861 en el si d'una família de l'alta burgesia catalana dedicada al ram del tèxtil. Aficionat a l'excursionisme, féu la volta a Catalunya amb carro, acompanyat del seu amic i també pintor Ramon Casas, a la descoberta d'ambients i personatges inèdits. Sentia antipatia envers tota mena de disciplines i per això no va voler anar a l'Escola de Belles Arts de Barcelona. A l'edat de 27 anys visità París amb el seu altre amic Enric Clarasó. Li agradà tant que l'any següent hi va tornar per instal·lar-s'hi amb en Casas, concretament al barri de Montmartre, lloc de moda entre els pintors de l'època. Allí hi residí fins el 1895. Durant la seva estada parisenca, a més de pintar feia cròniques per a *La Vanguardia*. Les enviava a través de Miquel Utrillo, que n'era el corresponsal. Fill de Sitges, promotor artístic, enginyer i també pintor, Utrillo, amb Rusiñol i Casas, grans amics, van formar després el nucli més representatiu del modernisme plàstic a Catalunya. Cadascun dels articles de Rusiñol anava il·lustrat amb un dibuix de Casas. En total foren unes quinze informacions les publicades per *La Vanguardia* relacionades amb la vida quotidiana de la ciutat, sobretot dels barris bohemis com Montmartre. D'aquest indret explicava l'ambient de les tavernes, els tallers, els bulevards i places, els cementiris i els personatges que hi pul·lulaven. Rusiñol va començar a escriure aquests articles per iniciativa de l'aleshores director del diari, Modesto Sánchez Ortiz, que li va demanar que fes de cronista de la vida que portava a París amb els seus amics. En aquells moments Rusiñol encara no havia iniciat la seva carrera com a dramaturg, però ja demostrava una bona capacitat com a escriptor, malgrat fer-ho en castellà, llengua que literàriament no dominava tant com el català. En els seus reportatges Rusiñol va plasmar també la seva sorpresa pels sorolls de la capital, per la gran quantitat de cotxes de cavalls i omnibusos que circulaven pels

carrers, i per la remor constant de la gent caminat d'un lloc a l'altre. I és que l'artista provenia de Barcelona, on es vivia amb més tranquil·litat.

De retorn a Catalunya, Rusiñol no va deixar de fer anades i vingudes a la capital francesa. Després va comprar un local a Sitges que va ser conegut com el Cau Ferrat, nom derivat dels ferros que hi col·leccionava. La seva posició social li permetia tenir una mirada molt lliure sobre la societat i adoptà actituds que es distanciaven, i molt, de les que eren habituals entre la seva classe. Per exemple, es mostrà interessat pels conflictes col·lectius, com féu evident en el llibre *Llibertat* que escriví l'any 1901, on criticava l'estretor de mires de les dretes i les esquerres. La relació entre l'artista i la societat pren un to de crònica èpica en la seva novel·la més ambiciosa, *L'auca del senyor Esteve*, del 1907, de la qual féu una versió teatral estrenada deu anys després. També són conegudes les obres *El pati blau*, *La mare* i *El místic*, inspirat en la figura de mossèn Cinto Verdaguer. Narrador infatigable, va escriure *El català de La Mancha* i *En Josepet de Sant Celoni*. Precisament en aquesta població Rusiñol fou el "mantenidor" dels Primers Jocs Florals Humorístics com a mestre del ben escriure i, sobretot, catedràtic consumat de la ironia. Santiago Rusiñol ha passat a la història de Sant Celoni per les anècdotes protagonitzades durant l'acte dels Jocs celebrats el 10 de setembre del 1923 en aquesta capital de la comarca natural del Baix Montseny, com vaig explicar en el volum 2 de les *Monografies del Montseny*.



Les taules d'aquest cafè d'Arbúcies, en ple carrer, foren escenari de moltes anècdotes protagonitzades per l'artista.

Com a pintor fou autodidacta i innovador: la seva exposició a la Sala Parés de Barcelona el 1890, amb Casas i Clarasó, significà la introducció a Catalunya d'un art que pel seu estil gens convencional i revolucionari rebé el nom de modernisme, centrat en figures, temes quotidians i paisatge urbà. Arran del seu viatge a Granada dedicà les seves pintures a la temàtica dels jardins. El 1903 exposà una selecció de làmines que titulà *Jardins d'Espanya*. Mallorca, Olot, Girona i Aranjuan foren alguns dels llocs pintats per aquest personatge tremendament controvertit i carismàtic en els darrers trenta anys de la seva vida. Rusiñol explicava en el pròleg del seu llibre sobre jardins d'Espanya la fascinació que sentia pels jardins amb aquestes frases: "Els jardins són el paisatge posat en vers, i els versos escrits en plantes són escassos arreu. Els jardins són versos vius, versos amb saba i aroma".

EL MONTSENY

I és en aquesta última etapa de la seva existència quan comença la relació de Rusiñol amb Arbúcies i el Montseny. Arribat l'any 1920, s'hostatjà, amb la seva esposa Lluïsa, a una fonda situada al carrer Francesc Camprodon, al mig del poble, local de trobada de liberals, republicans de tota la vida i artistes estiuejants. Don Santiago, com se l'anomenava, tenia taula fixa a les tertúlies que es feien a l'establiment. Amb unes barbes de Papa Noël, amb el seu barret xamberg, unes galtes envermellides i uns ulls semitancats, però d'una extraordinària vivesa, Rusiñol sempre estava amatent i a la cacera del detall pictòric o literari. Al davant seu, invariablement, un got d'absenta (licor fet amb fulles de donzell), de la qual era un bevedor empedreït. Al voltant del migdia, baixava al carrer la Lluïsa i quan l'artista ensumava la presència de la seva muller cridava al cambrer dient: "Noi! Que ve el municipal!". El jove del cafè ja sabia que havia de canviar el got d'absenta per un tallat. L'esposa vigilava amb sol·licitud maternal el seu marit i quan s'allunyava després de parlar una estona amb ell, altra vegada exclamava: "Noi! Treu-me aquesta porqueria!". Llavors el reemplaçament era immediat. En certa ocasió i durant una de les tertúlies pròpies del local, l'Artur Vinardell, escriptor i periodista, sortia de la barberia amb la seva barba ben polida, tan o més ufana que la d'en Rusiñol. No obstant, allò que li sobrava de pulcre a Vinardell, li faltava al pintor. I tot allò que aquell tenia de puntillós era, en l'artista, simple desgana. Els altres polemistes no portaven barba i es reien d'ell dient-li que "el pèl llarg a les galtes resulta antihigiènic". L'atabalaven per tots costats. De sobte, se li obrí un alè d'esperança en albirar la figura de don Santiago, tot baixant calmós l'escala de la fonda. Era el darrer que hi arribava perquè anava tard a dormir i li costava aixecar-se. Molts dies fins i tot l'havien d'ajudar a vestir-se.



SANTIAGO CARRERAS. FONS CARRERAS. ARXIU MUNICIPAL DE MATARÓ

Santiago Rusiñol pintant als jardins Badés (Arbúcies).

En Vinardell es va sentir alleugerit ja que Rusiñol era també un barbut recalcitrant, del qual hom podia esperar una opinió favorable. Va demanar-li la seva intervenció solemniament. El pintor el va escoltar tot eixugant-se els ulls encara llagrimosos de son, fent un mig badall d'inconsciència, i abans d'asseure's a la cadira que tenia a punt, va dir en to de mandra: "Jo no sé si l'ús de la barba fa net o si fa ser brut. Allò que puc dir-vos és que jo me la deixo a fi de no haver-me de rentar la cara". I mentre l'auditori esclafia una rialla general, el senyor Vinardell marxava ofès del local ràpid com una sargantana.

En una altra ocasió la dona del pintor va encarregar al sastre un vestit —americana i pantaló— de color blanc. Per un home no gaire polit ni meticolós, això d'anar de blanc resultava incòmode. La Lluïsa ho sabia de sobres, però li agradava perquè donava categoria al personatge. El problema sorgia quan en Rusiñol menjava o bevia. Aquells moments eren, per ella, un autèntic calvari. "Santiago, vès amb compte a no tacar-te". "Santiago, no t'oblidis de posar-te el tovalló". "Santiago, no t'acostis massa a la taula, que et pots embrutar". I així contínuament. Ja tip de tanta advertència, el pintor agafa una tassa de cafè i se la tira al damunt. Òbviament el vestit va quedar ben galdós. Quin desastre! "Santiago, per què ho has fet?" Resposta: "Ho he fet en benefici teu. Ara ja no patiràs més".

Rusiñol, a qui Josep Pla va definir com un pintor "de tardes, d'aquelles hores en què, calladament, el dia i el crepuscle es desmaïen", tenia a Arbúcies un amic que es deia Pepet Pol. Anaven sovint plegats a tot arreu i passaven estones asseguts en una taula a la vorera de la fonda prenent la fresca. El més curiós d'aquesta relació és que no es deien pràcticament res. Tots dos muts i sense intercanviar-se cap paraula. La mare del qui signa el present article, Conxita Ginesta, recordava haver conegut personalment el matrimoni Rusiñol, que residia a la fonda situada al costat de la seva pastisseria. Moltes hores he passat escoltant a la meva mare les facècies de don Santiago. Es van fer molt amics i ell li tenia molta confiança. "Mira nena, veus aquest quadre? no val ni un duro perquè l'ha pintat la meva dona. Ara el signo i ja té valor", li confessava. L'amistat amb Pepet Pol feia que a casa seva l'artista hi passés moltes hores, fins i tot s'hi havia hostatjat en més d'una ocasió. En Pepet no li cobrava res. Com a compensació don Santiago li firmava els quadres que també pintava l'arbucienc. Era el reconeixement de la seva gratitud i de la qualitat artística de l'amic. Fou la manera de pagar-li el favor. Aquest cronista ho sap per boca de Lluís Lacomba i Vilà, nét de la germana de la segona muller d'en Pepet Pol. També en té coneixement perquè en Pepet ho havia explicat a Isidre Vicens, pintor, el qual havia conegut a la presó de Salt després de la guerra civil, quan Josep Pol i Pujató fou detingut per haver estat regidor de Cultura i alcalde d'Arbúcies en època republicana. Per tant pot ser que alguns dels 28 quadres de tema arbucienc que va catalogar l'estudiós montserratí

Josep C. Laplana, siguin realment de Pep Pol i només tinguin de Rusiñol la firma, cas que també es dóna amb les obres de la seva muller. Així doncs, pot haver-hi algun col·leccionista o propietari de quadres al qual li hagin encolorat gat per llebre, per manca d'un estudi seriós per establir l'autoria en la diferència del paisatge amb la seva rúbrica.

Arbúcies, sinònim de Montseny i viceversa, va servir d'inspiració a Rusiñol per escriure *Màximes i mals pensaments* (1927). En aquest municipi pintà els quadres titulats *Jardí gris*, *Caseta dels infants*, *Aigües cap al tard*, *Riera d'Arbúcies*, *El brollador*, *Caminal d'hortènsies*, *El poble d'Arbúcies* i, a més d'altres, *El Montseny*, que fou subhastat el novembre de 1998 a la casa Sotheby's de Madrid amb un preu de sortida de 10,5 milions de pessetes. La majoria tenien com a referència el paratge del Molí de les Pipes i els jardins de Can Badés, avui Parc Mongé, que més d'una vegada havia fet passar pels jardins d'Aranjuez. Aquesta transformació d'emplaçament no agradava als arbuciençs. El darrer fet anecdòtic que el lliga a la població és que Rusiñol va estar a punt de morir a Arbúcies. Va trobar la mort a Aranjuez vuit dies després d'haver marxat de la nostra vila. L'any següent, concretament l'abril de 1932, el que havia estat gran amic seu i aleshores alcalde republicà Josep Pol va honorar la memòria del pintor i va posar el seu nom a una plaça. En acabar la guerra, el 1939, el nom fou canviat pel de José Antonio, i s'hi aixecà el "Monumento a los Caídos". Anys més tard aquesta denominació fou substituïda per l'actual de Doctor Turón. Arribada la democràcia l'Ajuntament va voler restituir l'honor a Rusiñol i el 13 de maig de 1981 acordà canviar el nom de Pau Claris pel de Santiago Rusiñol a un carrer de l'eixample del nucli urbà. El maig del 1997 es recordà l'estada a la vila de l'artista amb exposicions, conferències, recitals de música i audicions de sardanes de compositors modernistes. El grup Teatre del Centre posà en escena una de les seves obres més emblemàtiques, *Els savis de Vilatrista*. I és que la seva admiració per Arbúcies i el Montseny restà palesa quan, assegut al davant d'una taula del cafè, uns joves se li apropiaren per demanar-li un comentari per al programa de la Festa Major. "Porteu-me paper i llapis", va dir-los. I allà mateix, sense pensar-s'hi gaire, va escriure: "La millor Festa Major d'Arbúcies és el seu magnífic paisatge".